

VESİKALAR :

BURSA ŞER'İYE SİCİLLERİNDE FATİH SULTAN MEHMED'İN FERMANLARI

Dr. HALİL İNALCIK

Osmanlı arşivlerinde Fatih devrine ait vesikalar, bilindiği üzere, azdır. Ancak, bu vesikaların, bu devri tanımak için tamamıyla yetersiz olduğu da iddia olunamaz. Başvekâlet Arşiv Dairesi'nde bulunan bu devre ait defterler ¹, bilhassa müesseseler tarihi bakımından, zengin bir koleksiyon teşkil etmektedir. Fakat bilvasıta hadiselere de dokunmakla beraber, bu defterler, bize yürüyen hayatı, cemiyet ve devletin hareketlerini doğrudan doğruya göstermekten uzaktır. Bu bakımdan eşsiz kıymette bir hazine, şer'iyeye sicil defterleri'dir. Bu defterlerde, payitahttan gelen her türlü emirlerle birlikte, memurların faaliyet ve teşebbüsleri, içtimai ve iktisadî hayat hakkında bir çok vesikayı bir arada bulmak mümkündür ². İşte bugün Fatih devrine ait böyle bir defter elimizde ve burada neşrettiğimiz fermanlar bu defterden çıkarılmıştır. Henüz başka bir eşine raslamadığımız bu biricik defter ³,

¹ Bosna, Sofya, Selânik, Novaberde, Aydın, Sivas, Tokat, Teke gibi imparatorluğun çeşitli bölgelerine ait istatistik malûmatı ve tımar kayıtlarını ihtiva eden bu yirmi kadar defterin yanına, mülga Maliye Nezareti arşivinden gelen vesikaların tasnifi neticesinde yenilerinin katılacağı alâkalılar tarafından söyleniyor (bu defterlerden bazıları A. Refik tarafından T. O. E. M. de neşredilmiştir). Başvekâlet Arşivi'nde tasnif olunmuş milyonlarca müteferrik vesika arasında, şimdilik, Fatih devrine ait yeni vesikalar çıktığını bilmiyoruz. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde ise bazı fermanlar ve nâmeler bulunmuştur (bak. *Arşiv kılavuzu*, I. fasikül, İstanbul 1938, s. V).

² Böyle bir sicil defterinin mahiyeti hakkında bak: Osmanlı Tarihi hakkında mühim bir Kaynak, D. T. C. Fakültesi Dergisi, cilt I sayı 2, sahife 89.

³ Bursa Müzesi, şeriye sicil defterleri; No. A 3/3. Yine Bursa Müzesi'nde Fatih devrine ait iki defter daha vardır. Fakat bunlar tereke defterleridir. Ölenlerin adlarını, mahallelerini, bıraktıkları eşyaları, tahmini değerlerini, alınan resimleri gösteriyor. No. A 1/1 de 89 varaktan ibaret olan en eskisi, 867 Cemaziyülâhir- 868 Rebiyülâhir (1463 Mart- 1463 Aralık) tarihleri arasındadır. 157 terekeyi ihtiva etmektedir. No. A 2/2 de ikincisi, 872 Muharrem - Rebiyülevvel

devletin eski payitahtı ve mühim bir ticaret şehri olan Bursa'ya ait olduğundan hususî bir önem taşımaktadır. Bursa kadısı Mevlâna Muhiddin'in zamanına ait olan defter, 883 saferinden (1478 Mayıs) 886 muharremine (1481 Mart) kadar gelmektedir. Başından ve sonundan kopuk olmakla beraber noksanın çok olmadığı anlaşılıyor; şimdi 420 varak elimizdedir. Her sahifede ortalama dört vesika olduğuna göre 840 sahifede takriben 3300 vesika vardır ve bunların yarından fazlası arapçadır. Kullanılan rik'a yazısı çok yerde noktasızdır ve okunması kolay değildir (fotoğrafa bak.). Defterin ihtiva ettiği vesikalar şu kategorilere ayrılabilir. I. Padişahın gönderdiği fermanların suretleri; II. Memurların teslimatını, her türlü mukavele ve senetleri tasdik ve tescil işleri; III. Hukuk ve cinayet davaları; IV. Evlenme, boşanma, ölüm ve veraset muamelelerine dair kayıtlar, vasiyetname suretleri.

Böylece bu 3300 vesika, bizim için, her türlü konuyla ilgili Fatih devrinin bir "evrak hazinesi,, ni - başkası olmadığına göre teşkil etmektedir. Vesikaların, daha çok maliyeye ve iktisadî hayata ait olduğu göze çarpıyor. Meselâ bunlardan, Türk tacirlerinin Mısır'a Bursa ipeklisi ihraç ettiklerini, Bursa'da o zamanki ticaret merkezlerini, buraya gelen İran ve Hint tacirleri ve eşyalarını, Bursa gümrüğü hasılatını, bu gelirin nerelere havale ve sarf olduğunu öğreniyoruz⁴. Defterde suretlerini bulduğumuz Fatih'in fermanları bilhassa alâkaya değer. Bunlardan bir kısmı, doğrudan doğruya «صورتالحکم السلطانی» başlığı ile aynen kopye edilmiştir. Bir kısmı ise «درکاه معلادن حکم هایون وارد اولوب» diyerek hükmün hülâsasını vermekte ve kadılıkca yapılan muameleyi altına ilâve etmektedir. Biz defteri başından sonuna kadar taradıktan sonra

(1467 Ağustos-Ekim) tarihleri arasındaki terekeleri içine almaktadır ve 204 varaktır. Bu tereke defterleri o zamanki Bursa'nın mahallelerini, halk tabakalarını, servetlerini, kullanılan eşyaları, değerlerini ve bunun gibi bir çok noktaları aydınlatmaktadır. Bu defterlere dayanarak eski Müze Müdürü Neş'et Köseoğlu'nun «*Tarihte Bursa Mahalleleri*» adile değerli bir eser vücade getirdiğini bu vesile ile işaret edelim (Bursa Halkevi yayınları, sayı 17, Bursa 1947). Müze'de bu defterler üzerinde çalışmama müsaade buyuran ve kolaylık gösteren şimdiki Müze Müdürü Vecdi Kalyoncuoğlu'na burada teşekkürü bir borç bilirim.

⁴ Bunlara dayanarak yakında Fatih devrinin malî ve iktisadî hayatına dair bazı notlar yayınlamak ümidindeyiz.

on beş kadar tam ferman sureti bulduk. Bunları, burada, imlâ hususiyetleriyle aynen neşrediyoruz. İkinci neviden, hülâsa olanları başka bir vesile ile yayınlayacağız.

Burada neşrettiğimiz fermanlardan iki tanesi, Anadolu eyaleti kadılarına (No. 1, 8 fermanlar), bir tanesi müştereken kadılarına ve sancak beylerine (No. 9), bir tanesi Bey sancağı (Bursa) kadılarına (No. 14), beş tanesi Bursa kadısına (No. 6, 7, 11, 13, 15), bir tanesi müştereken Tokat ve Bursa kadılarına (No. 5), diğerleri muhtelif şahıslara gönderilmiştir. 10 numaralı vesika, kadının ve maiyetindeki naip ve kâtibin alabilecekleri resim miktarlarını tesbit eden bir kanundur⁵. Burada, kanunun mucip sebebi olarak kadıların yaptıkları suiistimaller öne sürülmektedir. 2 numaralı gümüş ve eski akçe yasaknamesi, piyasaya yeni gümüş paranın nasıl çıkarıldığına dair dikkate değer bir vesikadır. Burada, memleket dahilinde hususî şahıslar elindeki gümüşü paraya çevirmek için yasakçıya ne gibi selâhiyetler verildiğini ve bu tarihte bir dirhem gümüşten iki akçe basıldığını öğreniyoruz.

14 no. lı ferman, Fatih devrinin umumî karakterile ilgili mühim bir hareketi vesikalandırmak itibarile büyük bir değeri haizdir: Futûhat için çok askere ihtiyacı olan Fatih Mehmed'in, bir çok vakıfları "mensuh,, sayarak tımara çevirdiğini ve bunların, oğlu Bayezit Veli devrinde tekrar vakfa verildiğini, veyahut bir çok vakıfların örff vergilerinin tımara hasredildiğini Bayezit devri vesikalarından biliyorduk⁶. Doğrudan doğruya Fatih devrine ait olan bu ferman ise, bunun açık bir vesikasıdır. Fatih'in Anadolu topraklarını nasıl mümkün merteye tımara kalbetmeğe çalıştığı ve çok askere ihtiyaç gösteren futûhat devirlerinin memleketteki arazi rejiminin durumu ve tımar sisteminin yayılması hususunda nasıl mühim bir âmil olduğu açıkca müşahede olunuyor. Burada, Osmanlı devletinde askerî sınıflarla ulema sınıfı arasındaki rekabet, Fatih ve Bayezit devirlerine aksetmiş görünüyor. Bayezit Veli devri, şüphesiz, Fatih devrinin futûhatchılığına bir tepkidir. Nasıl ki, Selim devri, Bayezit devrine karşı bir tepki olarak gelecektir.

⁵ Muahhar kanunnâmelerde bu resimlerin arttırılmış olduğunu görüyoruz. Bu kanun, Fatih Kanunnâmesinden de farklıdır; bak. TOEM zeyillerinde, s. 29.

⁶ Ömer L. Barkan: *Kolonizatör Türk dervişleri*, Vesikalar: No. 16, 17, 20, 21, 22, 27, 28, 39, 40, 42, 70, 87, 108, 128, 130; Vakıflar Dergisi II.

12 numaralı vesika, devletin İskenderiye ile Anadolu arasında işleyen ticaret gemileri olduğunu ve bunları kira ile işlettiğini gösteriyor. Mısır'la olan bu ticaretin bu devirde çok aktif olduğunu, bu memlekete Bursa ipeklisi gibi mamulâtla beraber kereste, zift v. s. mallar ihraç olunduğunu diğer vesikalardan öğreniyoruz⁷. Vesikalardan 5 numaralı şehzade Bayezit'ten, 13 numaralı Cem'den bahsediyor. Defterde diğer şehzadelerden ve sultanlardan bahseden başka vesikalar da vardır.

Fatih devri tarih araştırmalarına esas olmak üzere elimizdeki mahdut kaynakları bir *Corpus*'da toplamak yapılması lâzım gelen ilk işlerden biri olduğu gibi, bu sicil defterinden sistematik bir şekilde taranarak seçilen vesikaların da böyle bir eserde mühim bir yer tutacağına şüphe yoktur.

⁷ Bu ticaretle uğraşan bir şirketin azalarından birine ait dikkate değer bir vasiyetnâmeyi yakında yayınlayacağız.

FERMANLAR

1

« مفاخر قضاة المسلمين اكابر ولاية الموحدين موالى* آناطولى دام فضلهم توقيع رفيع
جهاً معظماً واصل اوليجق بلاسزكه شمدكيجالده شويله بيوردوم كه هر بريكزك تحت حكومتده
النده ابقا ايدهسز كمسنيه الديرمياسز سنجاقيكي وسوباشي وتيار ارلري اولفين تخم بخدر ديدوكن
استماع ايتيوب تخمي رعايا النده مقرر ايدهسز طالب اولانله ويرديرمياسز هر كيمك سوزى
وارسه كله قيومه عرض ايليه اول بايده بر درلو دخي ايتياسز اشته بومصلحت ايجون قلوم
محرم ارسال اولندي شويله بلاسز علامت شريف اوزره اعتماد قلاسز تحريرا في اليوم السابع
والعشرين من شهر شعبان المعظم سنة ثك وثمانين وثمانمائة بمقام قسطنطينيه¹ »

2

« نشان هايون و مثال ميمون انفذه الله تعالى الى يوم يبعثون حكيم اولدر كه شمدكيجالده
دارنده مثال بيمال قلوم آناطولى ولايته كمش واسكي آتجه يساغين اتمكه كوندردوم و بيوردوم كه
واروب اوليكمش قانون وقاعده اوزرينه يساق ايده كه كمنه اسكي آتجه ايله صاتو بازار و معامله
ايتيه هر كم ايده جك اولورسا طوب حقدن كله و آندن كيرو هر كم اوغراين كمش واسكي آتجه
آلوب كيدر سا كه مذكور قلوم پولاد طوب كمشي آندن آلوب ضربخانه ايلدوب هر درهمه
ايكيشر آتجه حسابي اوزره آتجه سين ويره و كندونك كركي كي حقدن كله و اسرم بو اوزره دركه
آبادانلق ايشلين قيوچي و صرچي كشي به اكيوز درهمه و ارنجه كمش صاتله انك بهانه سيله زياده
كمش آلوب صاتميار و اشلدوكلري كمش اودانلغنه قلاي و قورشون و بقر قتميار صاف كمشدن
ايشليهل هر كم ايشلدوكي كمش اودانلغني صاف كمشدن ايشلميوب قلب ايشليه جك اولورسا كه
قلوم بولا يساغم يره كتوروب كركي كي حقدن كله كمنه مانع اوليه و هر كمده كمش سزرسا
آلوب ضربخانه ايلده و بولجيلروك يوكلرني و بزازستان صندوقلرني و كاربانسراي حجره لرني
آرايه هر كمده كمش واسكي آتجه بولنورسا آلوب ضربخانه كتوروب تسليم اده درهمه اكثر
آتجه حسابي اوزرينه آتجه سين ويره و قال خانه قلوم مهريله طوره قلوم دستورنيز كمنه كمش
قال ايتيه و اطرافه نقدر پول كيدر سا كه قلوم مهرنوسوز اولورسه كركي كي حقدن كله و هر
نه يرده قلبزن بولورسا طوب قاضي وسوباشي قاتنه ايلده انلر دخي كركي كي تفتيش ايده لر كوره لر
شويله كه شرعه قلابنلني ظاهر اولورسه قلومه قيومه كوندرب رزقنك نصفي بلك و نصفي عاملك

¹ Bursa şeriyе sicil defterleri A ³/₃ s. 44 b - Vesikanın tarihi : 27 şaban
883 = M. 24 kasım 1478.

اولا بو بایده هیچ احد کائنا من کان مانع و دافع اولوب دخل و تعارض دکورمیلار امروم موجبنجه یساق ایده شویله بلالر علامت شریف اوزره اعتماد قلالر حرر فی الیوم السابع والعشرین من شهر ذی الحججه سنه اثنی وثمانین وثمانمائهُ»¹

3

« صورت الحکم السلطانی و التوقيع الحاقانی — سنه ثمان و خمسين وثمانمائهُ شوالنک غرهسندن بک سنجفی لواسنی شهابالدين پاشا تصرفنده اولاندن غیرى و سلطان اوکی و بلاجک و ازنگمود و این اوکی یواسن و بیت المالین دوتان برنجی اوغلی محمد توقيع رفیع جهانمطاعم واصل اولیجق بیلاسن که مذکور ایشک قسطی بقیهسندن اوزرکده بیکرم بیک آنچه واردر اشته دارنده مثال بیثال قلوم حضری حواله کوندروب بیوردوم که واردوغی کبی عذر و بهانه ایتموب مبلغ مذکوری بی قصور مذکور قلومه ویرهسن کتورب خزانه عامرهمه تسلیم ایده اول بایده نوط و تملل ادوب تأخیر اتمیاسن تحریراً فی الیوم الثانی من شهر ذی الحججه سنه ثک وثمانین وثمانمائهُ بمقام قسطنطنیه»²

4

« صورت الحکم السلطانی و التوقيع الحاقانی — سنه ثمانین وثمانمائهُ جمادی الاولنک غرهسندن بروسه و استانبول و توقات و آماسیه و قسطنونی میزانن دوتان اخی اوغلی مصلحالدين توقيع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بلاسن که مذکور ایشک اوج بیلق قسطندن تسلیاتدن وحوالاتدن غیرى اوزرکده اون طقوز کره یوز بیک و یکرمی آلتی بیک التیوز یدی آنچه واردر اشته دارنده مثال بیثال قلوم الیاسه حواله کوندرب بیوردوم که واردوغی کبی عذر و بهانه ایتموب مبلغ مذکور بی قصور مذکور قلومه کتورب خزانه عامرهمه تسلیم ایلیاسن بو بایده نوط تملل ادوب تأخیر کوسترمیاسن شویله بلاسن علامت شریف اوزره اعتماد فلاسن تحریراً فی الیوم الحادی و العشرین من شهر شعبان المعظم سنه ثک وثمانین وثمانمائهُ بیورت نواحی انجوغاز»³

5

« صورت الحکم السلطانی — افتخاری قضاة المسلمین مختاری ولایة المؤمنین بروسه و توقات قاضیلری دام فضلهم توقيع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بیلاسنکه بوندن اول و اولوم بایزید طال بقایه اندهکه میزاندن سالیانه تمین اولنمش ایدی ایله اولسه ذکر اولن

¹ Aynı defter, s. 53 b - Vesikanın tarihi : 27 zilhicce 882 = M. 1nisan 1478.

² Aynı defter, s. 59 a - Vesikanın tarihi : 2 zilhicce 883 = M. 24şubat 1479.

³ Aynı defter, s. 62 a - Vesikanın tarihi : 21 şaban 883 = M. 17 kasım 1478.

Bu vesikanın altında İlyas'ın, Muslihiddin'in vekili Ali ve emin Bedreddin elinden mezkûr yıllar kıstından, 130 bin akçe aldığı tasdik ve kayd olunuyor,

سالیانیه بدل تیمار تعیین ادوب سنه ثلث وثمانین وثمانمائه ذی القعدة سنك اون برنجی کونندن قطع ادوب بیوردوم که بو تاریخه کلنجه سالیانسن ووروب اکارو ویردرمیاسز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی الیوم الحامس فی شهر محرم سنه اربع وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه «¹

6

« صورت الحکم السلطانی — افتخار قضاة المسلمین اختیار ولایة الموحدين بروسه قاضیسی مولانا محی الدین دام فضله مفخر الامراء والا کابر سوباشیسی دام عزه توقيع رفیع واصل اولیجق بلاسز که شیمدکیحالد بروساده اولان حاصه آتلمدن سکز آت اوغلانی بارکیرک و بر خاص طای آت مثل ایمش بیوردوم که آنلری صاوب بهاسن بونده کوندراسز و هر بری نیجه صاتیلورسه رویه بیلدرهسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی اواخر ذی الحججه من هجرة ثلث وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه «²

7

« صورت الحکم السلطانی والتوقيع الحاقانی — افتخار القضاة بین المسلمین اختیار الولاية لدى الموحدين بمدن الفضل والیقین روسا قاضیسی مولانا محی الدین دام فضله توقيع رفیع واصل اولیجق معلوم اولاکم بوندن اول مفخر الامراء الکرام شیخ حسن بک دام عزه به صدقه اولنان تیماردن قریه اودا محوق که روسا ناحیه سننده بر مزرعه ایمش آلتیوز آلتمش یدی آتجه یازلمش آناتولی بکربکیسی سهوله آخره ویرمش شمدکیحالد اول مزرعه مذکور شیخ حسن بکه مقرر اولدی متصرف اولوب اول بایده کمنه مانع اولیه واصلندن نه آلتمش ایسه کرو مذکوره حکم ادوب الورهسز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی اواسط ذی الحججه ثلث وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه «³

8

« صورت الحکم السلطانی لاجل بیت المال — مفاخر القضاة والحکام آناتولی قاضیلری دام فضلهم توقيع رفیع جهاتعظم واصل اولیجق بلاسز که شیمدکیحالد شویله بیوردوم که اول ولایتلرده هر نه یرده که ولدی غائب ترکه بولنورسه کورسز اکر شرعی بیت المال بولنورسه اون بیکنن آشفاسین عامللومه تسلیم ایلیاسز متصرف اولالر و اون بیک و اون بیکنن زیاده

¹ Aynı defter, s. 70 b - Tarihi: 5 muharrem 884 = M. 29 mart 1479.

² Aynı defter, s. 73 b - Tarihi: 883 Zilhicce sonları = M. 1479 mart.

Bunun altında sekiz atın 2796 akçeye satıldığı, bundan 545 akça dellâl harem verildiği kaydedilmektedir.

³ Aynı defter, s. 70 b - Tarihi: 883 zilhicce ortaları = M. 1479 mart.

اولسه بلكك ايجون ضبط ايدسهز و اكر شرعى بتالمال اولمايوب ولدنى غائب اولورسه يازوب شرح و تفصيل ادوب برتفصيل سزده و برتفصيل عاملر ومده اولوب تفصيليه مذكوران عاملره تسليم ادهسز آنلرده طورا صكره ولدنى چقارسه كندولر اول تفصيللر وك موجبنجه تصاحب ادهل قابومدن طلب اولنمه شويله بلاسز اهمال و تأخر ايتماسز و بتالمالى سز كندو آدملكوزه بلع ادرمياسز كه عاملر دخى قابومه عرض ايتلو اولميسالر بلش اولاسز علامت شريف اوزره اعتماد قلاسز حرر فى اليوم الثانى والعشرين من شهر ذى الحجه من هجرة ثلث وثمانين وثمانمائة بمقام قسطنطينيه ¹»

9

« مفاخر الامراء الكرام آناتولى سنجنى بكبرى دام عزهم و مفاخر قضاة و المحكام قاضيلرى دام فضلهم و مفاخر الزعما سوباشيلرى زيد قدرهم و كتخدالرى و تيجار ارلرى و يرزنه طوران آدملىرى توقيع رفيع جهانمطاعم واصل اوليجق شويله بلاسز كه شمدكيحالده فوچه صابونخانه سنى دارنده مثال يمثال انتون اوغلى او برتوييه او چ ييله مقاطيه ويردوم ايله اولسه اشته قلم حمزه كوندردوم و بيوردوم كه هر بريكوز تحت حكومتكوزده يساق ادهسز كه اشفادن كلان صابونك قالى اكيوز درهم اولورسه صاتله اكيوز درهمدن اكسوك اولورسه عملداره صاتالر اكر عملداره صاتمازلرسه كتروب آلوب كيده بنوم مملكتنده صاتما بوندن اول عامل اولانك نهمقدار صابونى وار اسه بو حرجين و يروب صابونى آلا اكر اولكى عامل دخى (ويرميه جك؟) اولورسه شمدكى عامل مهرليه صاتدرميا و بيوك قالى دخى دوغرادوب صاتيمالر بتونله صاتالر هر كيم بونك خلافته ادهجك اولورسا كه مذكور قلم بونى طوتوب صابونى الدن الوب كندونك كركى كبي حقتدن كلا و فوچه دن غيرى يرلرده عراقى صابون ايشلنمه استنورسه منع ادهسز بوبابده كركى كبي معاونت ادهسز اهمال و مساهله ايتماسز شويله بلاسز علامت شريف اوزره اعتماد قلاسز تحريراً فى اليوم الرابع و العشرين فى شهر جمادى الاول لسنه اربع وثمانين وثمانمائة بمقام قسطنطينيه ²»

10

« مفاخر قضاة المسلمين اكابر ولاة الموحدين آناتولى قاضيلرى دام فضلهم توقيع رفيع واصل اوليجق معلوم اولاك شمدكيحالده باب قسمت و حصوص نكاحده و عتاق نامه ده و سائر مكاتبك رسمى بابنده قضاتك زباده افراط چابنه ميلانلرى و جانب افراطده تعدى و اختلافلى عرض اولدوغى سبيدن بو وجهله قاتون امر ايدوب بيوردوم كه عتاق نامه ده نفس قاضيه اوتوز آقچه ناييه و كاتبنه برر آقچه و عتاق نامه دن غيرى مكاتبده نفس قاضيه اون پيش آقچه

¹ Aynı defter, s. 76 b - Tarihi: 883 zilhicce 22 = M. 15 mart 1479.

² Aynı defter, s. 140 b - Tarihi: 24 cemaziyülevvel 884 = M. 14 temmuz 1479.

و نایبه و کاتبه بر آنچه و نکاح با کرده نفس قاضیه یکره آنچه نایبه کافدر و نکاح ثبیده نفس قاضیه یکره دن آشایا اول و رسم قسمت بیکده یکره آنچه آله و اهل برات اولان کسنهل کندو و جماعتی رسومی عسکری در و تقاعد ادن سپاهیلر جماعتیه عسکری در و یایا و مسلم رسوم قسمت اگر یوز آشایا اولا قضااتکدر ماعداسی عسکری در و عتبه علیامدن واران قوللرمدن غیره شهزاده قوللرندن و بکربکی آدمیلرندن و قاضی محضزلندن و سنجق بکی و سوباشی آدمیلرندن و محتسبلرندن هرکم که بر کسنیه قاضی حکمیه آلیم الیورورسه رسم بیکده یکره آنچه آلار کرکدرکه من بعد بو قانون نامه ایله عمل اولوب زیاده تعدی و تجاوز اولنیه شویله بلالر علامت شریفه اعتماد قلالر تحریراً فی اواسط رجب المرجب لسنه اربع و ثمانین و ثمانمائنه بمقام قسطنطنیه»¹

11

« صورت الحکم السلطانی و التوقيع الخاقانی — افتخار القضاة و الحکام بروسه قاضیسی مولانا محی الدین دام فضله توقيع رفیع جهانمطاع واصل اولجق بلاسکه شیمدکیحالده سید علی نام کسنه درگاه معلامه کلوب بوندن اول اشقاه (؟) پاشا نام بر عورت فوت اولوب غاییده محمد نام بر اوغلی قالدی متروکاتندن بر اوینی بیت المالمجی دن درت بیک آلتیوز آنچه صاتون آلمش ایدوم صکره محمد قیزی عتبه علیامه کلوب آتام حیاتده ایکن بر اوین بیت المالمجی آلوب آخره صاتدی دیو عرض ادوب تفتیشن بروسه قاضیسنه حکم اینلدونی سیدن قاضی اولان اول اوی المدن آلدی آلوب اول قیزه ویردی دیو بلدردی ایله اولسا کرکدرکه اول اوی کرو مذکور سید علیه الیورسز شول وقتکه مذکور محمد کوری کلوب قاپومدن طلب ایده بو بایده کرکی کبی اهتمام ادوب بر داخی مذکوری قاپومه کللو ایتماسز شویله بلاسکه علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی الیوم الرابع و العشرین من شهر ذی القعدة سنه اربع و ثمانین و ثمانمائنه بمقام قسطنطنیه»²

12

« مفاخر التجار اسکندریه کیدن ماوناری کرایه دوتان خواجه مصطفی و خواجه علی پاشا و خواجه مسیح پاشا و صراف حاجی مصطفی و خواجه بدرالدین و خواجه حاجی خیرالدین و خواجه حاجی محمد و خواجه حاجی مصلح الدین و خواجه حاجی ابراهیم و حاجی خوشقدم و خواجه پیری توقيع رفیع جهان مطاع واصل اولجق بلاسکه مذکور خاصه ماونهلر ناولوندن تسلیماتدن غیره ذمتکرده اکی بیک پیش یوز سکه افرنکی فلوری واردر اشته دارنده مثال بیثال قلوب سلحدار قاسم حواله کوندرب بیوردوم که واردوغی کبی عذر و بهانه ایتموب

¹ Aynı defter, s. 166 b - Tarihi : 884 receb ortaları = M. 1479 ekim başları.

² Aynı defter, s. 237 b - Tarihi: 24 zilka'de 884 = M. 6 şubat 1480.

مذکور فلوری بی قصور مذکور قولمه و یرار آدم لریله درکاه معلومه کوندرهسز کلوب واصل اولوب حجت آلارل شویله بلاسز اولبا بده بردرلو دخی ایتمهسز علامت شریف عالم آرای اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی الیوم الرابع عشرین شهر ذی الحججه سنه اربع و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطیه»¹

13

« صورت الحکم السلطانی و التوقیع الحاقانی — توقیع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق معلوم اولاکم شمدکیحالدده فرزند ارجمند امجد اسمدارشد نورحده ق دولت و کشورستان و نور حدیقه مملکت و کامرانی اوغلم جم اطال الله بقاءه و انال مناه عتبه علیامه آدم کوندروب شویله عرض ایلدی که سابقاً قوج حصار طوزلاسنه مباشر عبدالرحمن نام بر امینی وار ایمش قونیهده متوفی اولمش متروکاتی مولانا ولدان محی الدین بروسا قاضیسی ایکن پاشا بولا و نورجهان نام عورتلر نه قسمت ادوب مکتوب و صورت دفتر ویرلش الحاله هذه مذکور متوفی عبدالرحمن ذمتنده مشارالیه اوغلم طال بقاءه خزانة عامه سنه متوجه اون اکی بیگ آتجه حتی قالمش مبلغ مذکورک آلتی بیگ آتجهسی انده کیرمآستیده متمکن اولان عورتی پاشا بولادن متوجه ایمش ایله اولسا بیوردوم که مذکوره پاشا بولایی ویا وکیلی احضار ادوب مولانا ولدان محی الدینک مکتوبه و صورت دفتر سجلاته نظر ادهسز مذکوره دن نه مقدار آتجه متوجه اولورسا شرعله حکم ادوب زوجنک متصرف اولدوغی متروکاتندن الیورمهسز عذر و بهانه اندرمیاسز محلولنی (؟) یازب بلدرهسز شویله بلاسز دیو امر اولمش امر شریفه امثال اولنوب پاشا بولا کندوسی احضار اولنوب مبلغ مذکورک آلتی بیگ آتجهسی مذکور مولانا ولدان صورت دفتر موجیله مذکوره پاشا بولادن آلتوب مذکور چلی سلطانک بو حدمت ایچون ارسال اتدوک قولی یجیایه بی قصور تسلیم اولندی حرر فی اوائل ربیع الاول ۸۸۵»²

14

« مفاخر الفضاة و الحکام و مظاهر الشرايع و الاحکام بک سنجنی قاضیلری دام فضلهم توقیع رفیع واصل اولیجق معلوم اولاکم شمدکیحالدده شویله بیوردوم که تحت حکومتکزده اولان اوقاف منسوخه دن شولکه باغ و بشچه و دکرمن در و مسققاتدن اولر و دکانلر و کاربان سرایلردر بونلرک کب صاحیلری ازرنه مقرر در انلرک کبلر کورمهسز اکر عتبه علیامدن تقریر یچون تجدید حکم آمامیش کسنه وارسه کوندرهسز که کلوب قیومدن تجدید حکم آلارل بونلرک ماعداسی کویلردن و یرلردن فی الجمله اقسام عقاراتدن نه وارسه بونلردن اکثریا منسوخدر الحاله هذه شویله استماع اولندی که

¹ Aynı defter, s. 282 b - Tarihi : 24 zilhicce 884 = M. 8 mart 1480.

² Aynı defter, s. 289 b - Tarihi : 885 rebiyülevvel başları = M. 1480 mayıs.

ذکر اولان کویلردن و عقارات قسمندن بعض کسنه لرك اللرنده تلیسه قلوب یاخود اوندلش خیلی یرلر وارمش امدی کرکدرکه حکم شریفم واردوغی کب نه مقدار اوقاف و ارسه باغدن و باغچدن و دکرمندن فی الجمله مسققات قسمندن و کویدن و یردن تیماره و یرلان نه دکلودر و تیماره و یرلیوب صاحبیری اللرنده مقرر اولان نه دکلودر و النده تمسکاتلری نه وجهلدر مجموعین یازوب بر دفتر آناطولی بکربکیسنه کوندروب و بر دفتر دخی قابومه کوندروسز شيله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی اواسط محرم الحرام سنه خمس و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه ¹

15

« صورت الحکم السلطانی و التوقيع الخاقانی — افتخار قضاة المسلمين مختار ولاية الموحدين ينوع الفضل واليقين وارث علوم الانبيا و انرسلین بروسا قاضی مولانا محی الدین دامت فضائله توقيع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بلاسز که اندون نام کلوب بوندن اول بن صغیر ایکن آتام انتون مرده اولوب اموالندن و اسبابندن هر نی و ارسه بخش بخش ادوب ضایع اتدیلر بن صلبی اوغلی ایکن با که نسه و یرمدیلر اول متروکاتک نصفی بکک اولسون دیدوک سبیدن قلوب نصوحی مذکوره بيله قوشوب کوندردوم کرکدرکه واردوغی کبی اول مرده اولان اندون نام کافرک متروکاتندن و اموالندن و اسبابندن هر نی و ارسه اول مرده اولدوغی حینده نی بولندیه تمام معلومک اولوب دفتر اتدکدنصکره هر کم آلمش ایسه کرو بیقصور بولدر ب ضبط ادهسز کندو دفترک دخی اول متروکاتدن صاتلماعه قابل اولانی صاتوب صاتلمانی عینله صاندره سک (۲) آچمسن قومه کوندروسز بو باده کرکی کبی مقید اولاسز و صیلردن و غیردن هر کده نی و ارسا که ظاهر اولا آلاسز کسنه ده نسی قالمیا شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی خامس آخر الجمادی سنه خمس و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه ²

¹ Aynı defter, s. 303 b - Tarihi : 885 muharrem ortaları = 1480 mart.

² Aynı defter, s. 363 a - Tarihi : 5 cemaziyülâhir 885 = M. 12 Agustus

UNVERÖFFENTLICHTE ERLASSE VON SULTAN FATİH MEHMED II.

(Zusammenfassung)

Die hier vorgelegten Erlasse fanden sich unter den Akten des Kadi von Bursa aus der Zeit zwischen Mai 1478 und März 1481. Diese Akten, die einzigen aus der Zeit Sultan Mehmed II., befinden sich heute im Museum von Bursa ("Şeriye sicil defterleri,, A 3/3), und wir untersuchten die darin befindlichen rund 3300 Aktenstücke nach Erlassen von Sultan Mehmed II. Der Inhalt dieser Erlasse, deren türkischen Text wir den vorhergehenden Seiten veröffentlicht haben, ist kurz wie folgt:

1

An die Kadi's von Anatolien. Datum: 24.X.1487.

Befehl, dass man das Saatgut für den mit Reis bebauten Boden, der in Staatsregie übergegangen ist, den Bauern überlassen solle und nicht erlauben sollte, dass das Saatgut von den "Sancak beyi,, "Subaşı,, oder "Timar erleri,, genommen werde.

2

Verbot (yasak) des Gebrauchs von Silber und altem Geld;
Datum: 1. IV. 1478.

Das alte Geld (eski akçe) wird abgeschafft, es wird ein Beamter mit grossen Vollmachten geschickt, der das alte Silbergeld und im Besitz von Privatpersonen befindliches Silber sammelt. Dieser Beamte hat die Vollmacht, das Gepäck von Reisenden, die Kassen, sogar die Zimmer der Karavanseray's zu durchsuchen und etwa angefundenes Silber an die Münze zu schicken. Aus 1 Dirhem Silber werden 2 akçe geprägt. Jeder Goldschmied und Silbersticker darf höchstens 200 Dirhem Silber behalten. •

3

Datum: 24. II. 1479.

Es wird verlangt, dass man an die Staatskasse die 20000

Akçe des Mehmed, der die Einkassierung der "Yuva,, und "Beytül-mal,, - Einkommen übernommen hatte, abführe.

4

Datum: 17. XI. 1478.

Es wird verlangt, dass man an die Staatskasse die 1926000 Akçe abführe, die der Muslihiddin besass, der die Mizan- Einkünfte von Bursa, Istanbul, Tokat, Amasya und Kastamonu einkassiert hatte.

5

An die Kadi's von Bursa und Tokat; Datum: 29. III. 1479.

Man solle dem Prinzen Bayezit sein jährliches Einkommen aus der Mizan von Bursa nicht mehr geben, sondern ihm dafür Timar's verleihen.

6

An den Kadi von Bursa; Datum: März 1479.

Befehl, 8 kranke Pferde und ein krankes Füllen des Sultans zu verkaufen und den Erlös abzuführen.

7

An den Kadi von Bursa; Datum: März 1479.

Befehl, ein Timar, das der "Anadolu Beylerbeyi,, versehentlich einem anderen gegeben hatte, dem rechtmässigen Besitzer zurück-erstaten.

8

An die Kadi's von Anatolien; Datum: 15. III. 1479.

Anweisung über die Behandlung von Erbschaften, bei denen die Erben nicht auffindbar sind.

9

An die Sancak beyi und Kadi's von Anatolien; Datum: 14. VII. 1479.

Das Monopol für Seifenherstellung und -Verkauf sei für 3 Jahre an «انتون اورتسو» gegeben und es sei verboten, das Stück Seife unter 200 Dirhem Gewicht zu verkaufen.

10

An die Kadi's von Anatolien; Datum: Oktober 1479.

Gesetz über die Auflagen, die die Kadi's und die unter ihnen arbeitenden Beamten nehmen dürfen. Auf diese Weise werden Amts-Missbräuche verhindert.

11

An den Kadi von Bursa; Datum: 6. II. 1480.

Ueber eine Schuldforderung.

12

An gewisse Kaufleute; Datum: 8. III. 1480.

Die Kaufleute, die die nach Alexandria fahrenden staatlichen Schiffe gemietet haben, haben noch an rückständigen Schulden 2500 « افرنكى فلورى » (*flori*) zu zahlen.

13

An den Kadi von Bursa (?); Datum: Mai 1480.

Ueber eine Schuldforderung des Prinzen Cem.

14

An die Kadi's des Sancak Bursa; Datum: März 1480.

Anweisung, dass die religiösen Stiftungen, die Felder betreffen und nicht staatlich eingetragen sind, dieses Mal eingetragen werden sollen, und zwar mit ihren Immobilien und ihren sonstigen Besonderheiten.

15

An den Kadi von Bursa; Datum: 12. VIII. 1480.

Ueber eine Erbschaftsklage eins gewissen « آندون » (*Andon*)

İNDEKS

(Rakamlar vesika No. sını göstermektedir)

- Abadanlık, 2.
Abdurrahman, 13.
Akça, 2, 3, 4, 10, 11, 13, 14.
Alım, 10.
Amasya, 4.
Ameldar, 9.
Âmil, 2, 8, 9.
Anadolu beylerbeyi, 7, 14.
Anadolu kadıları, 8, 9, 10.
Anadolu kethüdaları, 9.
Anadolu mollaları, 1.
Anadolu sancağı beyleri,
9.
Anadolu subaşlıları, 9.
Anadolu vilâyeti, 2.
Andon (اندون), 15.
Anton (انتون), 15.
Anton Obertiyo (انتون اوبرتسو), 9.
Askerî (sınıflar), 10.
‘Atakname, 10.
Bağ, bağçe, 14.
Bakır, 2.
Bayezit, (gehzade), 5.
Berat ehli, 10.
Bey sancağı, 3, 14.
Beylerbeyi, 10.
Beylik, 1, 2, 15.
Beytûmal, 3, 8.
Beytûmalci, 11.
Bezzazistan, 2.
Bilecik, 3.
Bursa, 4, 6.
Bursa kadısı, 6, 7, 11, 15.
Bursa subaşısı, 6.
Cem, (gehzade) 13.
Çelebi sultan, 13.
Çeltik toprağı, 13.
Darphane, 2.
Defter, 13, 14, 15.
Degirmen, 14.
Dergâhı muallâ, 11.
Dirhem, 2, 9.
Dükkânlar, 14.
Emin, 13.
Eski akça, 2.
Evkaf-ı mensûhe, 14.
Filori, 12.
Gümüş, 2.
Gümüş avadanlık, 2
İlyas, (Padişah kulu), 4.
İncugez (انجوغاز), 4.
İnönü, 3.
İrakî sabun, 9.
İskenderiye, 12.
İstanbul, 4.
İznikmud, (ازنکمود), 3.
Hamza (Padişah kulu), 9..
Hassatay, 6.
Hassa, 4.
Hassa mavnaları, 12.
Havâlât, 4.
Hızır (Padişah kulu), 3.
Hizane-i âmire, 3, 4, 13.
Hüccet, 12.
Kadı, 1, 2, 5, 10.
Kadı muhızlıları, 10.

- Kalay, 2.
 Kalbazan, 2.
 Kalhane, 2.
 Kanun, 10.
 Kanunname, 10.
 Kapu, 1, 8, 11, 14.
 Kârbansaray, 2, 14.
 Kastamoni, 1, 4.
 Kasım (Silahdar), 12.
 Kâtip, 10.
 Kirmasti, 13.
 Kısmet, 13.
 Kısmet resmi, 10.
 Koçhisarı, 13.
 Kostantaniyye, 1, 3, 5, 6, 7,
 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15.
 Köy, 14
 Kurşun, 2.
 Kuyumcu, 2.

 Mehmed (bir şahıs), 11.
 Mehmed (birinci oğlu), 3.
 Mizan, 4, 5.
 Muhiddin (Bursa kadısı), 6, 7,
 11, 15.
 Muhtesipler, 10.
 Mukataa, 9.
 Musakkafat, 14.
 Muslihüddin, (Ahioğlu) 4.
 Mübaşir, 13.

 Naip, 10.
 Nasuh (Padişah kulu) 15.
 Navlun, 12.
 Nikâh resmi, 10.
 Nur-cihan, 13.

 Paşa, 11,
 Paşa Bula, 13.
 Pul, 2.

 Odancuk (اودانچوق), 7.

 Reaya, 1.
 Resim, 10,

 Sabun, sabunhane, 9.
 Saliyane, 5.
 Sancak beyi, 1, 10.
 Seyit Ali, 11.
 Sicillât, 13.
 Sikke-i efrengi, 12.
 Silâhdar, 12.
 Sipahîler, 10.
 Sırmacı, 2.
 Subaşı, 1, 2, 10.
 Sultan öyüğü (سلطان ایوی), 3.

 Şeyh Hasan bey, 7.
 Şer², 13.

 Teccid-i hükm, 14.
 Teftiş, 8.
 Temessükât, 14.
 Tereke, 8.
 Timar, 5, 7, 14.
 Timarerleri, 1, 9.
 Tokat, 4.
 Tüccar, 12.

 Vasî, 15.
 Vildan Muhiddin (Bursa ka-
 dısı), 13.
 Vildeti gaip tereke, 8.

 Yahya (Cem'in adamı), 13.
 Yasak, 2, 9.
 Yuva, 3.

 Zuama, 9.